

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№64
(19254)

2019 чылдың
июнь 13
четверг

Хүннүн үнери — 03:45
Ажары — 21:14
Хүн дурту — 17:29

Садар өртээ костуг 12+

Россия хүнүнге уткуштур

ЭКИ КЫЛГАН АЖЫЛ...

Июнь 11-де, чаңчыл ёзугаар Россия хүнүнүн бүдүүзүнде, Чазак ажыңыга ажил-агыйның аңгы-аңгы адырларында шылгараан терминнерге байырлыг байдалга Тыва Республиканың шаңналдарын тывыс-анезулап эрткен.

— Улуг байырлалдың бүдүүзүнде эне терминнер мында чылгып келгенис. Россия хүнүнде күш-ажылдың терминнерин адап, чылдың-на оларның кызымак, тура-сорукутуун, чогаадыкчы ажил-ижин күрүне болгаш хей-ниитинин эди-биле үнелеп демдеглээри чаагай аңчыл болу берген. Россия хүнү чаа-ла 9 чыл болуп турар аныяк байырлалы-ыс-даа болза, россияжилерниң ынак-ылын чаалап алган, аңгы-аңгы язы-өөк чоннарны мөөңнээн найыралдың, аттыжылганың ыдык демдээ болу берген. Чурттуң чечектелип сайзыраарына болгаш бодунуң төрзэн чери, ажи-төлү келир үези дээш харысалгалыг са-

гыжы аарып чоруур кижилерге — байыр-лал-биле! Бистиң республика бо чылын чугула юбилейни демдеглеп эрттирер бис. РСФСР-ге каттышканындан бээр 75 чыл ою. Россия хүнүнде улуг чурту-вус-биле кады эрткен оруувусту база катап сактыры чоргааранчыг. Россияның иштинде эң аныяк республика Тыва. Ынчангаш хей ажи-төлдүг Россияның өг-бүлезинин эң хеймери болганывыста биске хамаарылга тускай дээрзин билир бис.

Эргим чаңгыс чер-чурттугларым, улуг чурт бистиң ам-даа чедир ажыглаттын-майн турар тургузукчу шыдалывыска, тура-соруувуска, сайзыралче чүткүлүвүске идегеп турар дээрзин көрүп тур силер. Төптүң деткимчези турар болза-ла, Тыва улуг чурттуң экономиказына төлөптиг черни эзлей бээр. Ындыг улуг бүзүрелди шынзыдар херек. Күзел бар болза, күш тыпты бээр дээр болгай.

Эң кол чүве аңгы-аңгы адырларда

талантылыг, күш-ажылга ынак кижиле-ривис республикада хей. Бөгүнгү ужура-жылгавыс аңаа бадыткал — деп, Шолбан Кара-оол чугаалады.

ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол, ТР-ниң Дээди Хуралдың Даргазы Каң-оол Даваа, Кол федералдыг инспектор Александр Вавилихин Тыва Республиканың шаңналдарын тывыска.

Шаңнатканнарның эң аныяа поли-цияның 11 дугаар «Тандинский» килдизи-ниң лейтенантызы П.Д.Н. Баянов онза айыылдыг кем-херек үлгедикчизин коргуш чок дидими-биле тутканы дээш Тыва Республиканың Хүндүлел би-жиинге төлөптиг болган. Оон аңгыда ТР-де аграрлыг лицей-интернаттың орус дыл башкызы М.Е. Кабимулди-нова болгаш Кызыл хоорайда өскүс уруглар бажыңының кижизидикчи башкызының дузалакчызы И.А. Тулупова

(Уланчызы 2-ги арында). ➡

Хүннүн медээлери

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕРГЕЛИГ АЭРОПОРТ

2015 чылдан 2018 чылга чедир Кызылдың аэропортунуң ужудуп-хонду-рар шөлүн болгаш ажил-агыйын бүрүнү-биле чаарткан соонда, ам аэродромга болгаш ооң операторунга документ шынзылга тыпсыр ажилдар чоруп ту-рар. Оон аңгыда федералдыг кызыгаар албанының талазындан эрттирилге пун-ктузун база делегей терминалын тускай дериг-херекселдер-биле дериир. 2018 чылдан тура аэропорттуң ужудуп-хон-дурар шөлдерин чаарткан соонда, кан-дыг-даа хевирниң самолеттары хонуп болур апарган. Аэровокзал тудуу база доозулган. Ынаар ниитизи-биле 3 млрд. хире рубльди чарыгдаан.

РОССИЯ — МООЛ КЫЗЫГААРЫНДА

2019 чылда кызыгаар зоназының чуру-му чогулмалыг апарына Тываның эрге-чагыргазы бүзүрелдиг. 2014 чылда Россия биле Моолдун чазак-чагырга черлеринин аразында дугуржулга езугаар, ол ийи чурттуң хамаатыларына виза чокчурум-ну тургускан соонда, «Хандагайты» хы-налда эрттирилге пунктузу таварыштыр аргыжылга дөрт катап көвүдээн. Тываны таварыштыр экспорт хемчээли чүс катап, а Моолдан он катап улгаткан.

БАЙКАЛ КЫДЫЫНГА ШУУЛГАН

Бүгү-делегейниң «Байкал-2019» аны-яктар шуулганы бо чылдың июнь 25-тен июль 1 хүннеринге чедир Байкал хөлдүң эринге эртер. Шуулган «Социал идеп-кей: хөгжүлдениң кезээ» деп темалыг болгаш, даштыкы чурттарның, Россия Федерациязының субъектилеринин, Бай-кал девискээринин ниитилел-политиктиг, социал-экономиктиг база культурлуг амыдыралынче аныяктарны хаара тудар дээштиг аргаларны тургузар сорулгалыг.

ТЫВА УКСААЛЫГ ӨШКҮЛЕР

XVI Чөөн-Сибирьниң уксаалыг шээр мал делгелгезинге Тываның узун чөөктүг өшкүлери тиилекчилер болган. Бир-ги чергениң аттестадына Улуг-Хем кожуунуң «Эйлиг-Хем-2» деп көдээ ажил-агый бүдүрүлгезинин бүдүрүкчү хуназы, Бай-Тайгадан «Ооруг» көдээ ажил-агый бүдүрүлгезинин аныяк ху-назы болгаш төрүвээн аныяк өшкүзү төлөптиг болган. Бо эрткен делгелгениң түңнелинде Тываның өшкүлеринге чедер эки уксаалыг мал чок болган дээрзин комиссия бадыткаан.

ШЕРИГЖЕ КЕЛДИРТИЛГЕ

Улуг-Хем кожуунуң чагырга даргазы Рустам Чудан-оолдун удуртулгазы-биле эрткен коллегия хуралына бо чылдың часкы шериг келдиришкениниң дугай-ында чугаалашкан. 2019 чылдың часкы шериг келдиришкенинче 140 оолду дыңнадышкынны чорудуп, шериг ко-миссариадынче келдиртир. Бо хүннерде оларның 96-зы шериг комиссариадына чедип келген. Бо удаада часкы шериг кел-диришкенинче план езугаар кожуундан 45 оол шеригге чоруур ужурулуг.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

«Шын» солунуң 2019 чылдың чагы-дылгазы Тываның бүгү почта салбырла-рында бо хүннерде чоруп турар. Ынчангаш «Шынны» үезинде чагыдып алырынче республиканың ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту, бижик-чилеривисти, номчукчуларывысты кый-гырдывыс!

Эргим эш-өөр! Ынак солунуңарны бажыңдан-даа үнмейн, чагыдып алыр чаа

арга база тыттып келген. Чүс-чүс километр ыракта чурттап турар чоок кижилеринерге, эштеринерге белек кылдыр, podpiska.pochta.ru сайтыны таварыштыр солунну чагыдып берип болур силер.

Ийиги чартык чылдың чагыдылга-зы хууда чагыдыкчыларга июнь 20-ге чедир уламчылаарын дыңнадып тур бис. «ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

	ИНДЕКСТЕР	1 айда	3 айда	6 айда
Хууда чагыдыкчылар	П6855	167,39	502,17	1004,34
Бүдүрүлгелер болгаш организациялар	П6860	175,44	526,32	1052,64
Редакциядан чагыдарга	—	96	288	576

Солун дамчыштыр чарлалдар, байыр чедиришкениннерин төлевирлиг кылып болур.
Электроннуң почта: reklamashyn@mail.ru. Тел. 8-923-552-20-70.

Солунну чиик өртөккө чагыдып алыр арганы эрттирбе! Чагыдылгаже далаш!

Чазак Даргазы социал четкилерде

ХӨЙ ЧОН АРАЗЫНГА КӨСКҮ

Эрткен июнь 6-8 хүннере-ринде Санкт-Петербург хоорайга болуп эрткен Бүгү-делегей чергелиг экономика-тиг шуулганга 145 чурттар-дан 19 муң кижичи киришкен. Оларның аразында эң хөй санныг делегациялыг чурт-тарга Кыдат болгаш Америка хамааржыр. Болган шуулганга 3,1 трлн рубльге 650 дугур-жулгага аттар салдынган. Мындыг бедик деңгелдиг хем-чегге келген хөй улус аразын-дан Тываның Баштыңы Шол-бан Кара-оолду «Московский комсомолец» сеткүүлдүң журналистери эскерип, ин-тервью бээринче чалааны дээр-ле бистиң Тывавысче өске чурттарның сонуур-галы улгадып турарының херечизи. Шолбан Кара-оол социал четкилерге үстүндө адаттыг сеткүүлдүң чо-гаадыкчы бөлүүнге четтир-

Интерактивный стенд «МЫ» стал одним из главных мест презентации тыва в выставочном Петербургском форуме. Авторская презентация депутата Госдумы Республики Тыва Шолбана Кара-оола.

ӨРТ ХАЛАВЫН БОЛДУРБАС ДЭЭШ

«Өлден артар, өрттен арт-пас» деп тыва үлегер домакта чиге-ле чугаалаан. Өрт айы-лын болдурбазы-биле баш бурунгаар ажилдар чорудары чугула. Тываның ногаан бой-дузун кадагалап арттырып алыры – кижичи бүрүзүнүң херээ. Чазак Баштыңы Шолбан Кара-оол бо айтыргыны доктаамал бирги чергеде салып алган турар. Интернетте база бижи-п турар:

«Арга-арыгга өрттү болдур-базы-биле доктаамал хайгыл ажилынче хөй күш болгаш кур-лавыр чарыттынары билдингир херек, ынчалза-даа түңнелдер бар. Өрттер эвээжен турар. Кижилерниң кайы хамаанчок алдынары база соксаан. Чүге

генин илереткен:

«Бөгүн федералдыг масса-лыг информация чепсектери өндүр улуг чуртувуска бисти мөөңөштирип каттыштырар ёзулуг күштүг чепсек болуру кончуг чугула! Шах ындыг тура сорукту Санкт-Петербургка Бүгү-делегейниң экономика-тиг шуулганының үезинде «Москов-ский комсомолец» интерактивтиг самбыраны кылгаш, эрге-дужаа-лы хамаанчокка шуулган киржик-чилерин ынаар чалап турарын-дан эскердим. Ооң кол редактору Павел Николаевич Гусев болгаш чогаадыкчы коллективке бистиң республикавысты деткээни дээш, четтиргеним илередир-дир мен. Россияның регионнарынга дээш кылып чоруткан ажил-херээнер – ол бүгү чүгле конга, оларның эки амыдыралы дээш. Бистиң Тыва дугайында чугаа кылгаш, үндүрген материалдарыңар дээш, четтиргеним илереттим».

«МЫ» – это не просто стенд, это интерактивный стенд, который позволяет посетителям узнать о Тыве, ее культуре, истории, экономике. Стенд был разработан специально для Петербургского форума и стал одним из главных мест презентации тыва. Авторская презентация депутата Госдумы Республики Тыва Шолбана Кара-оола.

Интерактивный стенд «МЫ» стал одним из главных мест презентации тыва в выставочном Петербургском форуме. Авторская презентация депутата Госдумы Республики Тыва Шолбана Кара-оола.

ӨРТ ХАЛАВЫН БОЛДУРБАС ДЭЭШ

дээрге тайгалар шыңгыы хай-гааралда дээрзин биле берген. Өртке удур онза байдалдыг ре-жим чарлаттыг турда, арга-арыг кирери, ботка аар, халалыг. Херек кырында бис көрдүвүс, өртке удур баш бурунгаар ажил чорудары, муң-муң гектар өрт өжүреринден чарыгдалы эвээш деп.

Бо хүннерде Чадаананың арга-арыг ажил-агыының де-вискээринде чаңгыс өрт дем-деглеттинген. Ынаар 20 кижичи чоруткан бис. Болган чаыстар бичии-даа болза дузалаан дээр-зинге идегээр-дир мен.

Чаңгыс чер-чурттугларым, онза байдал режими республика девискээринде ам-даа уламчы-лап турарын утпаңар».

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

шаңнатканнар.

ТР-ниң Кадык камгалалы-ның алдарлыг ажилдакчы-зынга 2 дугаар республика эмнелгезиниң 33 чыл ажил стажыг эмчи сестразы В.Э. Донгак төлөптиг болган: «Улуг шаңналды улуг чоргаарал-биле хүлээп ап тур мен. Бүгү назы-нымда аарыг кижилерге бер-динип, эмчи сестразы болган белен звес ажылым ак сеткил-диг күүсеткени дээш мынчаар үнелээнинге өөрүп, ол дээр-ге чаңгыс мээң үлүүм звес кады ажилдап турар эш-өөрүмнүң база шаңналы-дыр деп үнелээр-дир мен».

Өөредилгениң болгаш культураның алдарлыг ажил-дакчылары деп хүндүлүг ат-тарга У.А. Даржаа, А.Д. Самбуу, Е.Г. Тупицына, Л.Б. Сторожко, С.Ч. Бюрбю, Ч.С. Донгак, Г.Н. Спирина, И.К. Ламажап, Н.И. Семенова, Р.К. Лойгу болгаш өскелер-даа төлөптиг болган.

«ТР-ниң улустуң артизи» деп атка Тываның ыры-сам-ның «Саяннар» Национал ансамблиниң ыраажызы А.С. Көшкендей төлөптиг болган. Ол шаңналынга мындыг үнелелди берген: «Мындыг чараш ба-йырлал-биле холбаштыр арат чонумнун улуг шаңналын ал-ганымга хөлчок өөрүп тур мен. Аас-кежиктиг хүнде мени чаяп каан авамга четтиргеним иле-реттим. Шаг-шаандан амдыгаа чедир салгалдан салгалче дам-чып келген өгбелеривистиң ча-раш ырлары улам-на сайзырап чаңгыланзын. Моон-даа сонгаар чонумнун үнелелин бадыткаа-рынга белен мен».

«Шылгараңгай күш-ажылы дээш» ТР-ниң медалына М.И. Оюн, Ш.Ш. Канзываа, Л.Н. Хуура-кай төлөптиг болганнар. «Ниити ажил-агыгыйжы дуржулгам 50 чыл

Россия хүнүнге уткушту ЭКИ КЫЛГАН АЖЫЛ...

ажып турар. Школа дооскаш-ла, ажилдап эгелээн мен. Дыка хөй чылдарда Тес-Хем кожуун-га Херээженнер эвилелинге килдис эргелекчилеп ажил-дап, провэвилелге, Чазактың шаңнал комиссиязынга-даа ажилдап чордум. Сөөлгү чыл-дарда республиканың Хоочун-нар чөвүлелинге база дыка үр ажилдаан мен. Бо шаңналды аажок бедик шаңнал деп үнелээр мен. Мээң ажил-ижимни эске-рип, мынчаар үнелээнинге дыка өөрүп тур мен» — деп, ТР-ниң алдарлыг ажилдакчызы Мария Оюн өөрүшкүзүн үлешти.

«Буян-Бадырғы» ордени-ниң 3-кү чадазының эдилекчи-зи И.П. Самойленко болду. «Буян-Бадырғы» орденин ап турарымга, дыка өөрүп тур мен. Анаа звес онзагай шаңналды бо хүн ап турарымга чоргаарланмас аргам чок. Буян-Бадырғы Монгуштуң ады уттундурган турган болгай. Төөгүге бир-ле дугаар бо онзагай кижиниң дугайында медээлер көстүп кээрге, номчааш, кайгап ханмаан мен. Ол үеге дүүштүр көөр болза, бодалдары, ажил-херээ, бодун алдынып чорааны онзагай болгаш кайгамчык. Бир дугаарында, бодунун чонун

аас-кежиктиг болдурары-би чүнү канчалза экил дээр бодап чораан. Россия-би каттыжар бодалды ол үндү келген дээрзи чигинниң чок бодаар мен. Ынчангаш ыңд алдарлыг кижиге тураскаат шаңналды алыры меңээ ул чоргаарал болгаш харыысалт — деп, ТР-ниң Дээди Хурал-даргазының оралакчызы Ири Самойленко чугаалады.

Аржана ЧАМЗЫРЫ

БИЧИИ УРУГ БҮРҮЗҮНҮН ЧЕДИИШКИНИ регион төлөвилели

Тыва Республиканың ЧАЗААНЫҢ ТӨЛӨВИЛЕР ОФИЗИ

көдээ школаларның спорт залдарын чаартыры

Бичии уругларга "Кванториум" технопарыгын ажыдары

"Келир үеже билет" мергежил шилиир угланыышкын

ажык кичээлдер "ПроеКТОрия"

START

5-18 назы-харлыг уругларны 95% чедир немелде өөредилгеже хаара тудар

FINISH

2019 ч. 2024 ч.

ЧАА ҮЕ-ЧАДАЖЕ ШИЛЧЭЭН

Июнь 3-те 11 шак 44 минутада Тыва Республикага телевидение дамчыдар аналог-эрги сигналды өжүргөш, чагайлыг теледамчыдыл-ке шилчиткен. Амгы үеде көрүкчүлөр федералдыг телеканалды халас көрүп, радиостанцияны дыңнап тур. «Чурагай» сигналы чет-турар девискээрде турарларның чурттакчылары телевидениезин көрүп тур.

Улуг звес хоорайларның, аз суурларның чурттакчылары каналдыг телевидениени ала-уезинде көөр болзун, баш бурунгаар белеткээн.

Ынчангаш чурагайлыг телевидение четкизин тударыга күрүне программасында көрдүнгөн бюджеттин 90 хуузуна ынаар угландырган. Тывага чурагайлыг телевидение дамчыдар 65 станцияны туткан.

Россияның телевидение болгаш радио дамчыдар четкизинин регионалдыг филиалының ажилдакчылары улуг сонугарбиле ажилдап, Тыва Чазактың, ТР-ниң Баштыңы Шолбан Кара-оолдуң ылап-ла деткимче бергенин демдегеп турар.

Чурагайлыг телевидение дамчыдылгасынче шилчиинге белеткенип четтикпейн барган улус ДМВ-диапазоннуг теле-

каналдар хүлээп алыр антенна болгаш телевизорга кожар DVB-T2 сигнал хүлээп алыр приставканы садып алыр ужурулуг. Ындыг приставкаларның өртээ 899 рубльден өрү болур. Бир звес телевизорнуң бодунда DVB-T2 сигнал хүлээп турар тюнер бар болза, чүгле антеннаны садып алыры чугула. Техника болгаш электроника садыгларының ажилдакчылары үргүлчү сүмелеп айтып бээр.

Чурагайлыг телевидениени кожарының дугайында хамаатыларның дилээн үезинде күүседип, боттуг дуза чедирер талазы-биле чогуур ажилдарны республиканың Информатиза-

ция болгаш харылзаа яамызы хыналдага алган. Ону кожуп, өйлеп шыдавайн барган улус 8-800-200-33-96 дугаарлыг телефонче долгааш, операторнуң айтып бергени эзугаар кожуп ап болур. Сүме кадып, дуза чедирер изиг шугумнуң операторлары 24:00 шак дургузунда ажилдап турар. Бир звес шуут кожуп шыдавайн турар болза, изиг шугумче долгааш, волонтерларны кепдиртип ап болур. Долгаан кижилер бүрүзүнүң дилээн операторлар төвү республиканың волонтерларына дораан дамчыдып берип турар.

Чурагай телевидениезинге коштунуп четтикпээн, аналог сигналдыг телевизорлуг улус телевизорун ажилдадытарга,

видеоролик көргүзүп турар боор. Ында чурагай телевидениезин кижилер бүрүзү боду кожуп ап болур деп чүүлду угаадып, канчаар коштунарын тайылбырлап көргүзүп турар. Интернет таварыштыр оон дугайында тодаргай медээлерни «Смортицифру» сайтыдан көрүп ап болур.

Оон мурнунда чурттакчыларга телеканалдарны чүгле төлөп алгаш көөрүн сүмелеп турган болза, чурагайлыг дамчыдылга четкизин ажилдадытарга, көргүзери эки шынарлыг чээрби телеканалды Россияның чурттакчылары халас көрүп эгелей берген.

ТР-ниң Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Делегей чергелиг фото-делгелге

ТЫВА: ЧҮС ЧЫЛДЫҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫ

Чурукчулар бажыңыга делегей чергелиг I «Тыва: чүс чылдың чаңчылдары» деп фото-чуруктар делгелгези июнь 7-де ажиттыгган. Аңаа Тываның чурук тырттырыкчыларындан аңгыда, Моолдан, Япониядан, Америкадан, Франциядан төлээлерниң ажилдарын делгээн.

Даштыкы чурттардан киржикчилер Тывага аңгы-аңгы чылдарда аян-чорукчулап чорааш, катап-таттынмас агаар-бойдушту, кайгамчык кижилерни, дириг амытаннарны чурукка тырттырып алган. Делгелгениң кол сорулгазы – Россияның фото-чурукчулар эвилелиниң республикага салбырын тургузары. Ону чедип алырда, региондан беш чурук тырттырыкчызы үстүнде эвилелдин кежигүннери болур ужурулуг. Тывада Россияның фото-чурукчулар эвилелиниң кежигүннери чүгле ийи кижилер – Май-оол Чооду биле Сергей Еловинов. Артканнарына профессионалдар аразынче киреринге хөй-хөй делгелгелерге киржилгези четпейн турар.

Россияның камгалал сайыды Сергей Шойгунуң болгаш Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдуң тырттырган фото-чуруктары делгелгени көрүп келген аалчыларның улуг сонугаргалын оттурган. Эгелеп чоруур чурук тырттырыкчылары арга-дуржулгазы бедик коллегалары-биле кады делгелгеге киришкени онзагай. Россияның Маадыры Сергей Шойгу, ТР-ниң Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оолдуң фото-чуруктарын делгеп, көргүзери аныктарга чоргааранчыг болганы билдингир.

«Шын» солуннуң чурук тырттырыкчызы Арслан Аракчаа база делгелгеге киришкен. «Мен тыва езу-чаңчылдар болгаш ужуруларга тураскааткан үш ажилымны киридим. Хамның окур-хевирин, Мөңгүн-Тайганың ак-кара сарлыктарын болгаш чылгычы оолду чуруктарымга көргүстүм.

Өске коллегаларымның ажилдары база солун болду. Тываның фото-чурукчулар эвилелинче кирер дээш делгелгеге киржип турарым бо» – деп, ол чугаалады.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң даргазы Шой Чурук делгелгени аядып, чылганнарга байыр чедирген. Фото-чуруктар делгелгезинге 25 киржикчи 49 ажилын көрүкчүлөргө таныштырган. 2020 чылда ук эвилел делгелгени база катап эрттирер. Чүгле оон соонда Россияның фото-чурукчулар эвилелинче кирер кордакчылар дугайында чугаалап болур.

Фото-делгелгени ТАР-ның ССРЭ-ге каттышканының 75 чыл оюнга тураскаадып эрттирген.

Бистиң корр.

С. Шойгу

Ш. Кара-оол.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

Тыва Республиканың девискээринге «Гигиена — кадыкшылдың үндезини» айны эрттирериниң дугайында

2019 чылдың май 14 № 220-р Кызыл хоорай

Тыва Республиканың чурттакчы чонунун санитар-эпидемиологтук чогулгалыг байдалын хандыраар, өзүп олурар салгалдарның кадыын камгалап быжыглаарынче угландырган хемчеглерниң медицина-биология болгаш социал-психология профилактиктиг системаның чаңгыс аай хемчеглериниң комплекси кылдыр Тыва Республиканың девискээринге кадык-чаагай амыдыралды хевирлеп тургузарының талазы-биле күрүне политиказын боттандыраар сорулга-биле:

1. Тыва Республиканың девискээринге «Гигиена — кадыкшылдың үндезини» айны эрттирериниң талазы-биле кирип турар план-хемчеглерни бадылаар.
2. Тыва Республика талазы-биле күрүне эрге-чагырга органның, хоорай округтарының болгаш муниципалдыг районнарының чагырга черлеринге, күүсекчи эрге-чагырганың федерал-

дыг девискээр органның, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелер удуртукчуларының өзүп олурар салгалдарның кадыын камгалап быжыглаарынче болгаш халдавырлыг, халдавыр чок аарыгларның профилактиказын чорударынче угланган тодаргай хемчеглерни эрттиреринге деткимче бээрин сүмелээр.

4. Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы «Гигиена — кадыкшылдың үндезини» айны хемчеглерин чырыдарын хандыраар.

5. Тыва Республиканың Чазаның 2018 чылдың сентябрь 13-те «Тыва Республиканың девискээринге «Гигиена — кадыкшылдың үндезини» айны эрт-

тирериниң дугайында» №374-р айтыкынны күжүн чидирген деп санаар.

6. Бо айтышкынны «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парла Тыва Республиканың албан езузунун формация-телекоммуникация «Интернет» четкизинге кириер.

7. Бо айтышкынның күүселде дээш контролду Тыва Республиканың Баштыңының Администрациязын социал хөгжүлдэ эргелелинге болг Тыва Республиканың Чазак Аппараты дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчы О. НАТСА

Тыва Республиканың Чазаның 2019 чылдың май 14-е № 220-р айтышкыны-биле бадыла

«Гигиена — кадыкшылдың үндезини» айны эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң ПЛАНЫ

	Хемчеглер	Күүседириниң хуусаазы	Күүселде дээш харысалгалыг черлер
1.	«Кадыкшылдың аныяандан камна» деп темага келир үениң ада-иелери болур аныктар — студентилер ортузунга семинарны эрттирер	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели
2.	Өөредилге болгаш социал организацияларга «Бистиң уругларывыстың кадыкшылды болгаш айыыл чок чоруу» деп темага кадыкшылдың культуразына хамаарыштыр кичээлдерни эрттирер	аңгы план эзугаар	Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), өөредилге организациялары, тус чер бот-башкарылга органны
3.	Кызыл хоорайның Ленин болгаш Кочетов кудумчуларында реклама-электроннуг экраннарга халдавырлыг аарыгларның профилактиказын талазы-биле видеороликтерни, информация материалдарны көргүзөр	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы, Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы, «Тыва Республикада гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар), Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), Тыва Республиканың «Медицина профилактика төвү» ГБУЗ, Кызыл хоорайның мэриясы (дугуржулга эзугаар)
4.	Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелелиниң девискээринге ол чокта бажыңнарның чурттакчыларын кириштир эртенги сула шимчээшкннерни организаастаар	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар), «Тываның чумага удуртукчулары» ФКУЗ (дугуржулга эзугаар)
5.	Республиканың библиотекаларына «Гигиена — кадыкшылдың үндезини», «Чоннуң үлегер домактарында болгаш чечен сөстөрүнде кадыкшыл дугайында угаадыгыг, өөредиглиг билишкннер үнелиг» деп темаларга стендилерни болгаш номнар делгелгелерин организаастаар	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Культура яамызы, Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, тус черниң бот-башкарылга органны (дугуржулга эзугаар), Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар)
6.	Өөредилге албан черлеринге класс база бөлүк бүрүзүнге дежурный санитарлар постузун тургузар	август 15 — сентябрь 15 ооң соонда, доктаамал	Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар), тус черниң бот-башкарылга органны (дугуржулга эзугаар)
7.	Спорт комплекстериниң ажилдакчылары-биле спортчуларга болгаш спортка сонургалдыгларга спорт гигиеназынга дүүшкен байдалдарны тургузарының дугайында беседаларны чорудар	аңгы план эзугаар	Тыва Республиканың Спорт яамызы, Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар), «Республиканың СПИД-Центр» Тыва Республиканың ГБУЗ, «Республиканың медицина профилактика төвү» Тыва Республиканың ГБУЗ, тус чер бот-башкарылга органны (дугуржулга эзугаар), Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы
8.	Өг-бүлелер ортузунга чуртталга оран-савазының гигиеназын талазы-биле социал акцияларны, уругларлыг өг-бүлелерге хууда болгаш хөй-ниити гигиеназынга беседаларны социал ажилдакчылар социал педагогтар-биле кады чорудар	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы, Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар)
9.	Котелдуг организацияларның болгаш бүдүрүлгелериниң ажилдакчыларына күш-ажылдың таарымчалыг байдалдарын тургузарының талазы-биле рейтингин тодарыдыр болгаш ону массалыг информация чепсектеринге чырыдар	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар), тус чер бот-башкарылга органны (дугуржулга эзугаар)
10.	Дерматовенерологтарның, парикмахерлерниң, косметологтарның киржилгези-биле тодаргай чурттаар чери чок кижилерге социал акцияны чорудар	август 15 — сентябрь 15	Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы, Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы, Тыва Республиканың Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар)
11.	Школачылар, уруглар садының кижизиттириччилериниң аразына «Кудумчуга дүкпүрери — чараш эвес!», «Арыг-силиг асфальт» деп темаларга плакаттар, чуруктар конкурстарын эрттирер, эки ажилдарны Кызыл хоорайның девискээринге информация баннерлери хевирлиг кылдыр дерип көргүзөр	август 15 — сентябрь 15	Кызыл хоорайның мэриясы (дугуржулга эзугаар), Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы, Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар)
12.	Маршруткаларны дезинфекциялаарының талазы-биле «Кадыкшылга — ногаан өң» деп кыйгырыгыг социал акцияны эрттирер	август 15 — сентябрь 15	Кызыл хоорайның мэриясы (дугуржулга эзугаар), Тыва Республика талазы-биле Росхереглелхайгаарал эргелели (дугуржулга эзугаар), «Тыва Республикада Гигиена болгаш эпидемиология төвү» ФБУЗ (дугуржулга эзугаар)

Үндүрүг албанында

ӨРЕЛЕР ЧЫЫР АЙНЫ ЧАРЛААН

ТР-ниң Чазаның май 15-те (№224-р) үнген айтышкыны-биле 2019 чылдың май 15-тен тура хуу кижилерден өнчү-хөреңги, чер болгаш транспорт талазы-биле үндүрүгнү төлээрин чарлаан. Иштиги үндүрүг чыылдазын 2019 чылдың июнь 15-ке чедир узаткан. Майдан эгелеп бо хүнге чедир кыска үениң дургузунда эрге-чагырга биле үндүрүг органның кады ажилдажылгазының чорутканы-биле чондан чыгган өре 28 хуу болган.

Үндүрүг чыылдазының үезинде хууда чондан үндүрүг өрезиниң талазы-биле ТР-ниң күүсекчи органны деткимчени көргүзүп, арга-сүмезин каткан, ооң-биле

чергелештир тус чер чагыргаларының саң-хөө талазы-биле албан черлери база дузалашкан. Тыва Республика талазы-биле Иштиги Херектер ямызының ажилдакчылары рейдилерни чорудуп, өрелиг улустун чурттап орап девискээрин хынаары база көрдүнген. Өнчү хөреңги талазы-биле өрелиглерни харысалгалыг албан черлери аразында комиссияларга сайгарып чугаалажып турар. Арткан үндүрүг төлекчилеринге тайылбыр ажилын чорудуп, оларның биле хууда чугаалажып, массалыг информация чепсектериниң талазы-биле тайылбырны чырыдары база бо ажилга хамаарыштыр волонтерларны кириш-

тирери көрдүнген.

Тыва Республиканың Чазак телевидение хулээп алыр өрээлдерниң ажилын 18 шака чедир узадырын болгаш банкоматтарны үзүктел чок ажилдаарын айткан. Үндүрүг чыылдазы дээрже ол бюджеттиң орулгалыг кезээн улгаттырар талазы-биле немелде хемчег болуп турар. Ынчангаш хуу кижилерниң үндүрүг талазы-биле өрезин чыыры болгаш ону эвээжедири болур.

Үндүрүг өрөзи, экономиктиг көргүзүгнүң четпес талазы болгаш чылдан чылче өзүп турары үндүрүг органның чидиг айтыры кылдыр тургустунуп келген. 2019 чылда үндүрүг талазы-биле

ажылдарның медээлерин дамчыдары чугула.

Амгы үеде республиканың үндүрүг органны 2018 чылда хуу кижилерниң өнчү-хөреңги талазы-биле үндүрүгнү мөөңү-биле шилчидер ажилдарны чоруткан болгаш Налог-Сервисче парладыры биле дамчыдып берген.

Моон ыңай дыңнадыры болза, республиканың чурттакчылары август айның төнчүзүндө эгелеп Россияның Почтазын таварыштыр 2018 чылдың үндүрүгнү санап каан хуудузу алыр, ооң хуусаазы 2019 чылдың декабрь 1-ге чедир. Ынчангаш үндүрүгнү үе-шаанда төлээрин чонга дыңнадып тур!

Федералдыг Үндүрүг албанының ТР-де эргелелиниң парлалга албаны.

Чоннарның найыралы

ЧАҢГЫС ХЕМНИҢ КИЖИЛЕРИ

Кыргыз-тыва өг-бүлө Жалалидин Абдрахманов, Айина Ижи.

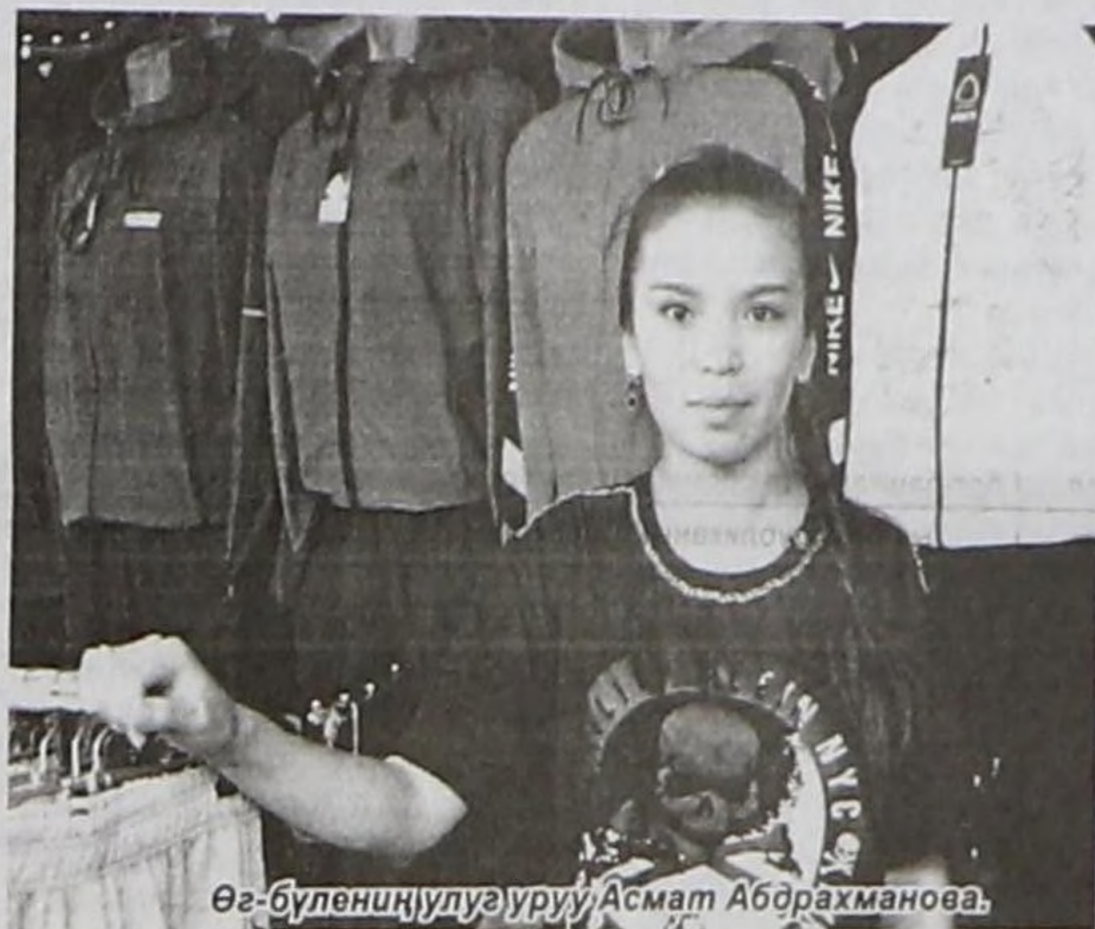
кыргыз чоннуң чаңчылдарын, чугаа-домаан кончуг эки билер. Уруглары шупту Кыргызстанга төрүттүнгөш, маңаа Тывага өскөннөр, ынчангаш кайы-даа дылдарны билер, чаагай чаңчылдарын сагып чоруурлар деп, авазы демдегледі.

Жалалидин Абдрахмановтун төрөөн чери Ош, Кыргызстанда база бир улуг хоорайларның бирээзи. Амгы үеде оларның ийи кызы Бишкекте бажыңда чурттап турарлар, ада-иезиниң чагы-биле идик-хеп бараанын мөөңү-биле саткаш, чорудуп бээр база-ла амыдыралчы, эр-хейлер чорду. А ажил кижини сүрбес, кижі боду ону тывар. Ажилгыр кижини чоннуң караа чандыр көрбес, база эрес-кежээ, кызымаккай улус бай-шырак чурттаар дээр кончуг-ла шын. Моон алгаш көөргө, хей уругларлыг тыва-кыргыз өг-бүлениң бурунгаар чүткүлдүүн, ажилгырын дораан эскерип каар. Кижиге

Ордумак дурт-сынның, жум, топтуг бүдүштүг эр кижи көргөш, дораан-на ийи омактыг деп бодаар. тында-ла бистиң төрөөн ымыясы база эки би-и, кандыг кончуг тывалаар ки боор дээш, сонуургап аалажырывыска, кыргыз уг сайгарлыкчы болду. талидин Абдрахманов өг-езиниң дугайында мын-ртаныштырды:

- Мен Тывада үжөн чыл ир чурттап келдим. Өөм и тыва омактыг кижі, адын на Ижи дээр. 1987-88 чыл-да кайывыс-даа Новосибирск хоорайга студентилеп таш таныжып алган бис. ы чурттаанывыстан бээр ыл болдувус, беш кыстыг, тыс оолдуг бис. Бодум чоннуң күдээзи кижі мен, лдерим Тес-Хем чону ол. Уругларывыстың улуг-өгүлүг-баштыг, ажи-төлдүг илде чурттап турарлар. Бир вус Владивостокта база, оон ийизи Бишкекте, би-и студент, өскези школачы, ыс оглувус мында бисте ражып ажилдап турар. йина-биле өгленип алгаш, ай Кыргызтанның Ош хоо-нга чурттап турган бис, оон Тываже көжүп келгөш, Са-дайга дөрт чыл болдувус. дарыгны өөредип алып лга-биле, Кызылга кээп, хеп садып-саарып ажил-игелзеш, бо хүнге чедир рлып чор бис. Улуг-бичи кедер идик-хепти Бишкек, сибирск, Москва, Крас-ск хоорайлардан эккеп бис. Тыва чоннуң күдээзи аш, езу-чаңчылдарын, уразын, дылын эки билер амагалдайда сезен ажыг ыг кат-иём бар.Өске-даа лдеривис-биле үнчүп-п эдержип чоруур бис – угаалады.

ынап-ла, өг-бүлө дээрге күрүнө болур. Аңаа аас-с, буян-чол хей чылдар зунда уламчылаан ту-оң дазылы улам быжы-

Өг-бүлениң улуг уруу Асма Абдрахманова.

Ийи дугаар уруу, күдээзи Исламбек Мурзаев, Сымбат Абдрахманова

гар. Бо интернационалчы өг-бүлениң уруг-дарыы ада-иези ышкаш топтуг, хүндүлзечел, эвилең-ээлдек болду. Орус, тыва, кыргыз дылдарга чугаалажыр, чаңгыс-даа хүн ажил чок черле олурбас, кончуг-даа кызымаккай, эрес-кежээ улус-тур. Улуг уруу, күдээзи чаңгыс оолдуг, Кызылдың 15 дугаар школазының дертку класының өөреникчизи. Ийи дугаар уруу, күдээзи ожул дажы дег чаптан-чыг үш ажи-төлдүг, бо аныяк өг-бүлелерниң кайызы-даа сайгарлыкчылар. Өгүнү херээ-жен ээзи Айина Шулуевна

кады-кожалары, чону-өөрү, дөргүл-төрели чөлөңгиле болур, эгин-кожа кады ажилдап чоруур сайгарлыкчылар-биле бот-боттарын хүндүлөжип, ду-залажып келгеннер.

Төөгүдөн ап көөр чүве болза, канчаарга-даа чаңгыс хемниң кижилери, чаңгыс дазылдыг түрк чон-дур бис. «Сын дег күштүг болгаш каржы эвес биче сеткилдиг бол!» деп чоннуң үлегер сөзүн утпаалыңар.

Ася ТЮЛЮШ.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктары.

Номчукчунуң үнелели

МЕҢГИЛИГ БЕДИКТЕРНИҢ КЫЙГЫЗЫ

Бажыңымга номнар аайлап олургаш, эргижирей берген бичи номчугаш тып алдым. Маадыр-оол Ховалыгның «Меңгилиг бедиктерниң кыйгызы» деп ному. Ону чогаалчы чырыкче 1987 чылда парлап үндүргөн. Оон бээр 32 чыл эрткен болду. Номнуң дашты элей берген дээрден башка, эки кадагалаттынганын эскердим.

Чогаалчы Маадыр-оол Ховалыгны бо хүннерде танывас, билбес кижі ховар-ла боор. Ынчалза-даа амгы үеңиң аныяктары ном номчуурга сонуургал чок, мындыг бедик шынарлыг, өөредиглиг номнарны безин номчувайн турар дизимзе, хөөредиг болбас. Бүгү назынымда ном саңыңга ажилдап келген библиотекарь кижі болгаш, сеткилимден бо үеңиң аныяктарыңа номчуурга ынак болуңар деп сүмелексээр-дир мен.

Бо номну аныяамда-ла номчаан хиремде, ам номчуурга бир өске болду. Ону аажок сонуургап, бир тын-биле катап номчудум. Ында альпинистерниң амыдырал-чуртталгазының солунун, айылдыын, оларның шыдамык, тура-соруктуун каракка чуруттунуп келир кылдыр бижээн. М. Ховалыг бо ажилын «Туристтер демдегелелдери» кылдыр бижээн. Ынчалза-даа кижі оон чүгө туристчи амыдыралды эвес, а бойдустуң янзы-бүрү чажыттарын билип алып.

Даглар дээрге даглар-ла болгай. Даглардан чүгө даглар бедик. А Меңгүн-Тайга дээрге Азий диптиң төвүнде бедик сыннарның эң-не бедик шыпшык бажы болгай. Шаанда кижилер бедик даглар кырынче үнер хамаанчок, көжер-дүжерде безин олурган оңгарындан ыравас чүве дивейикпе. Аңаа хамаарыштыр номда мындыг одуруглар бар:

«Улуг-Хем биле Хемчикче кирген кожа чыдар Шанчы биле Баяжы деп хемнерниң бирээзинге чурттап чорааш, назылаан кырган мынча дээн: «Аа, дириг чораан назынымда бо чанымда кожа аккан Шанчыны көргөн болзумза! Ам чер четпес апарганым ол-дур ийин». Бичи ыт чок тургаш, база немеп кагды: «Амгы үеңиң сайзыраанын, четпес-барбас черивис чок апарган улус-тур бис».

База бир үзүндүнү сонуургаар боор силер, ушта бижидим: «Бир хүн дыштанып алыры-биле Маганатының арга дужунда Чараш-Даш деп черде малчын-

нар чайлаа казанактарга келди-вис. Адыр биле Маганатының каттышкан белдиринде дээрже дүндүүштелдир үне берген чалымныг Кара-Хая деп дагың баары Чараш-Даш ол. Ол аттың тывылганы мындыг. Шаанда бир ашак Кара-Хая баарындан кошкар бажы хевирлиг боралдыр өңнүг, кижі хоюглап кылган дег, чийги аажок даш тып алгаш, улуска сонуургадыры-биле өөнгө эккелген. База бир кижі инек дуку хевирлиг даш тып алган. Ооң база мал-маганы эңдерилген дээр чүве.

Чон ол черден кандыг-даа хевирлиг даштарга таваржыр апарган: кавайлыг чаш уруг-даа дег, аяк-сава, аптара, ширтек-даа хевирлиг болгулаар. Маганаты чону бо черни өске улуска белен айтып бербес турган. Оон даш алып болза, кудай-даа диңмирээр, кым кандыг даш алган болдур ындыг хевирлиг долудужер. Даш чаттыг болганындан. Оон даш алырда, кажыкты орнунга салып, чажыг чажып, чалбарыыр дижир. Ынчангаш мал-маганы өссүн дээш, мал дүрзүлүг дашты инек саар хууңунга баглап алып. Аптара дүвүңгө чыткылаар даштар база турган».

Көрүңер даан, номчукчулар! Бо дээрге кайда-даа бижиттин-мээн онзагай езу-чаңчыл, сагылга, чурум-дур деп-даа болгайла. Бис, улуг кижилер, чамдык чамдыывыс мону билер-даа турган болзувусса, ону долузу-биле аныяк-өскөңгө дамчыдып берип шыдавайн чоруур бис. Бо дээрге тус черниң тускай езула-лы ышкажыл. Кижі бүрүзү мону номчааш, ылангыя аныяктар бо езу-чаңчылдарны өөренир болза эки. Туристчи кижиниң оруктарын айтыпшаан, чогаалчы бо номда моон-даа хей солун чүүлдерни бижээн.

Ынчан Меңгүн-Тайганың шыпшык бажынче үнүп чораан альпинистерниң ат-сывын мында кирибедим, номну тып номчааш, оон билип алып силер. А чогаалчының дугайында кысказы-биле таныштырарга, мындыг. Ол хей талалыг салым-чаяанныг кижі-дир, уран-чечен сөстүң ээзи, альпинист, туристчи болгаш өг-бүлөзиниң, ажи-төлүнүң ынаныштыг чөлөңгилжи. Маадыр-оол Барыштаанович Ховалыгның чогаалдарын сонуургап номчуңар, аныяктар.

Серенмаа МААДЫР-ООЛ, хоочун библиотекарь. Кызыл хоорай.

«ШЫННЫҢ» почтазындан

РУШЕВТЕРНИҢ АДЫН ТЫВЫССА...

Бо чылдың март 6-да салым-чаяанның чаңгыс черчурттугларывыс Наталья Дойдаловна биле Николай Константинович Рушевтерниң чаңгыс кызы — чуруур салым-чаяаны-биле чер-делегейниң улуг-биче чонун кайгаткан Надяның чырык өртемчейден чарлып чорутканындан бээр 50 чыл болган.

Надя дээрге чүгле Рушевтерниң уруу боордан аңгыда, тыва кижиниң төлү болганда, тыва чоннуң кызы-ла болгай. Ол Тывавыстың баштайгы сылдызы болуп төрүттүнгөш, чырык черкырынга кыска назынны чурттааны харааданчыг. Ол он муң ажыг чуруктарны чураан. Ооң чурукчу салым-чаяанын, холунуң үжүүн бүгү делегейниң билдингир, алдарлыг чурукчулары кымга-даа демейлешпес онзагай ылгалдыг деп түңнелди үндүргөн.

Пушкинниң, Булгаковтун, Толстойнун, Некрасовтун болгаш өске-даа чогаалчыларның классиктиг чогаалдарын ном-

чаан соонда, маадырларының омур-хевири ооң караанга, сагыш-сеткилинге дириг кижилер дег көстүп кээр чораан. Ооң бажының мээзи ындыг сагынгыр болгаш күштүг чораан. Амгы үеде болза, бичии чурукчунуң мээ-медерелин чүгле компьютерге деңнеп болур. Ол өөрениринге-даа, чуруурунга-

даа дески. Өөрөдиге талазы-биле класстың тергиннериниң бирээзи чораан.

Надяның чуруктарын даштыкы чурттарга делгеп, ооң дугайында тырттырган документалдыг кинофильмнер удаа-дараа үнүп эгелзэн. Мындыг алдарлыг киживистиң бистен ырап чорупкаш, бежен чыл болганын 2019 чылда демдегеп, сагынган албан-организация черлери, артистер, чурукчулардаа дыңналбайн барганы элдептиг болду.

Надяның авазы Наталья Дойдаловна 1927 чылда Биче Баян-Колга төрүттүнгөн. Эң-не баштай театрда келгеш, Оскар-оолдун удуртуп турганы цирк бөлүүнге өөренип кирген. Кажан Москвадан Анатолий Шатин, Николай Рушев олар Тывага чаладып чедип кээрге, Шатинниң организастап тургусканы балет бөлүүнге улаштыр өөрөнгөн. Анатолий Шатин дээрге РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажилдакчызы, балет Академиязының балетмейстер факультетиниң

профессору, эртемден-дир. Ол «Декей-оо» ооң соонда «Ээлдек шыңгырааш» деп танцыларны белеткеп тургускан. Танцыларның кол солизи Ажыкмаа-Рушева турган.

Москвага ажилдаан соонда, Рушевтерни, Культура яамызының даалгазы-биле Таджикистанче чорудупкан. Аңаа баргаш, Ажыкмаа Таджикистаның опера болгаш балет театрынга балет артизи болуп ажилдай бергеш, Чөөн чүк улустарының танцы-самын көргүскен балеттеринге ойнап, балет артизиниң улуг школазын эртип, арга-дуржулгазы улам бедзэн. Таджикистаның соонда, кожа Моол күрүнеже ажилдаары-биле чоруткан. Моолга ажилдаары Ажыкмаага солун болгаш эптиг болган. Танцылар тургузуп, ону белеткээринге тыва аялгалар, тыва танцыларның шимчээшкени дузалыг болган.

Надяның чуруктарының делгелгелери болган черлерге-ле ооң ынак ачазы Николай Константинович бо-ла чеде бээр турган. Уруунуң дугайында дневникти хунуң-не долдуруп, чуруктарын эмгелеп аайлажыр. Уруу чок болган соонда, ооң чуруктарының делгелгелерин организастап, музейлерге көргүзүп, альбомнарны чыып, улуг ажилды кылган. Ынчалза-даа уруунуң ажыгына алзып, аарып чорааш, Надяның соонда алды чыл болганда чок болган. Надяның алдарлыг чурукчу кылдыр хевирлеттинип өзүп кээринге улуг ажилды кылган төлөпдиг ада.

ССРЭ-ниң болгаш төрзэн Тывавыстың уран чүүл, культурулуг хөгжүлдизинге кириген

өг-бүлениң күш-ажылын чар үнелеп турганын көрүмүндүг.

Алдарлыг чурукчуусу даяга ССРЭ-ниң талазын, Москва хоорайда өөрөнгө турган 470 дугаарлыг школазын, Хүн системазының Планетазын ооң ады-биле адаан. Тываның удуртуп дээрде чырып чорур планеталдыг чурукчуга Ленин комсомол шаңналын тыва кан. Сөөлзүредир Кызыл уругларның чурулга школына Надяның ады-биле адаан.

Наталья Дойдаловна Моолдун уран чүүлүнүң сайыра-лынга кириген ачы-хавыга дээш Моолдун Улуг Хуралы дээди шаңналын тывыскан да бижимел архив материалы бар. Тываның Национал театрының үндезилекчилериниң бирээзи, танцы-сам, балеттанзы-биле баштайгы сылдызы болур Наталья Рушевага Тыва Чазак «Культураның алдарлыг ажилдакчызы» деп бедик аты тывыскан, «Тирилелгениң чыл ою» деп медаль-биле баа шаңнаан.

Бо-ла бүгү шаңналдары немей Кызыл хоорайның кудумчузун ол өг-бүлениң шунтузунга тураскаадып, Рушевтер кудумчузу кылдыр адаар. Тываның бюджеттиг албан чери болур танцы-сам болгаш ырының «САЯН» ансамблинде Ажыкмаа-Рушеваның ады тыпсып көрээлиңер деп салым бар. Бо дээрге мээң амыкхууда бодалым, саналым-дүйнүм ийин. Рушевтерге кандыг-даа хамаарылгам чок. Баян-Колга чурттуг эвес мен. Чүгле оларның талантызының мөгөйикчи мен.

Виктор ДАНДАВ
ТР-ниң алдарлыг ажилдакчызы

ХЕРТЕШ САРЫГ КӨВҮРҮГ

Мээң сактырым, билирим-биле алырга, Улуг-Хемни кежир баштайгы көвүрүгнү тудар дугайында айтырыг 1959 чылда РСФСР-ниң Сайыттар Чөвүлелиниң Даргазы Дмитрий Степанович Соломенцев Тывага ажил-албанының аайы-биле кээп чораан үезинде тургустунуп келген чүве. Ооң соонда 1960 чылдар үезинде ук көвүрүгнү тудуу эгелзэн. Тыва АССР-ниң Сайыттар Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клаевич Мендуме, 1960 чылдың эгези-ле турган боор ол, Чыргакы сумузуңга чон-биле ужуражып тургаш, чугаалаанын утпаан мен: «Ам удавас Улуг-Хемимни кежилдир хертеш сарыг көвүрүг туруптар, көөр силер».

Хертеш сарыг көвүрүг 1963 чылда ажылгалче кирген чүве ийин. Оон бээр 56 чыл эрткен, ам элендизи четкен, эргижирзени шын харын. Ам ында эрги көвүрүг-биле кожа чаа быжыг көвүрүгнү тудуп турар болду, эрткен чайын баргаш көрдүм. Ооң тудуун 2019 чылда ажылгалга кириерин тудугжулар

аазап турар, эр хейлер! Чогум эрги хертеш сарыг көвүрүг хевээр артар, улаштыр чаартып-септээр болгаш чонну ыңай-бээр аргыштырар найыралдың көвүрүү бооп көззү мөңгөдө төөгүгө артар.

2018 чылдың күзүнүнде Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.В. Кара-оол көвүрүг тудуп турар тудугжулар-биле ужуражып баргаш, демир адагаштарының адаанга чоосту салган. Ам ында «Восток» КХН-ниң орук-көвүрүг тудугжулары шалыпкын ажилдап турар. Тываның Чазаа бо көвүрүгнү эде кылып чаартырынга ниити түнү 1,26 млрд. рубльди камгалап алган, оон 60 сая рубльди Тываның бюджетинден үндүрер.

Сөөлгү элзэн каш чылдарда Тываның Чазаа орук тудуунга күженишкенин боттут хемчеглерни ап турары илден. Ш.В. Кара-оол М-54 автооруктуң угланышкынын федералдыг орукче кириер дээш, 2011 чылдан бээр В.В. Путинге, Д.А. Медведевке, В.И. Матвиенкога болгаш өске-даа федералдыг албан черлериниң удуртукчула-

рынга үзүктел чок кирип тургаш, ону чедип алды. Ам Тываның автооруктуң барыын талаже угланышкыны 2017 чылдан эгелеп федералдыг оруктуң даңзызынче кирген болгаш орук тудуу эгелей берген. Көрүп, эскерип-ле тур силер ыйнаан, ооң дугаары ам Р-257 апарган. Автооруктуң тудуу дыка шынарлыг. Федералдыг деңнелге ындыг улуг айтырыг шиитпирлеп алганын Ш.В. Кара-оолдун кызымаа, тура-соруктуг чүткүлдүү деп үнелээр херек. Тываның хөгжүлдизи, чоннуң амыдыралы, интернационалчы быжыг харылзаазы дээш бурунгаар көрүштүң ачызында ол чедип алдыгдан бооп турар.

Орук, көвүрүг тудуу Тываның социал хөгжүлдизин бурунгаар-ладырының кара чаңгыс магадылалы.

Хертеш сарыг көвүрүгнүң кыска төөгүзү болгаш ооң-биле кожа чаа туттунуп турар көвүрүг дугайында долчузу-биле чырыдарга, мындыг-ла-дыр.

Кара-Сал ООЛАК,
хоочун корреспондент.
Чыраа-Бажы суур.

Сүзүк

ЭНЕРЕЛ СЕТКИЛДИГ АРДЖА-РИНПОЧЕ

Бо чылдың апрель 29-тан 3-ке чедир сарыг шажын-чүдүкчүлери ханы эртем-чилиги лама Башкы-биле ужуражыр салым-чолдуг бол-ду. Ховар аалчыны Арджа-Ринпоче деп адаар. Ол боду-рун моол уктуг хошууд-мактыг чоннарга хамааржыр. Чынар, моолдар, калмык-тар, буряттар-биле бир деңге-ли адизм өөредииниң беш-ти угланышкыннарының (хопаларының) бирээзи Ге-купа деп адырын сүзүглө-өрүр. Богда шажынының бо-редии Тываның девискээ-ричеп непертээнинден бээр, эң үндөзилекчизи Цоңхава-мага дорт хамаарылгалыг-тыг бодаралдыг бедик-ергени улуг Башкызы Тыва-га бир дугаар кээп турары бо. Чүдүкчүлөр болгаш Тывада-гы шажын шинчилеп чоруур-темденнер Улуг Башкының-ириин дугайында баш удур-чунапалгаш, Кызыл хоорайның-ропортунга Арджа-Ринпо-че улуг өөрүшкүлүг уткуп-таннар. Хүндүткелдиг 8-ки Ар-джа Ринпоче Кызылга бодунуң-ыдыралының дугайында но-н таныштырар сорулгалыг-орлап келген. Башкы-биле-ди ук номну кыдат дылдан-ус дылче очулдурган бурят-темден, төөгү эртемнериниң-ктору Ирина Гарри база кал-к чоннуң мурнундан Башкыны-мгалап, карактап чорууру-не эдертип кааны төлээзи — хаил Анджушев олар Тывага-г Ринпоче-биле кады келир-иктиг болганын мага ханып-ереткеннер.

«Арджа-Ринпочениң амы-ралы болгаш алдын саваның-кыды» деп номунда Арджа-рпоче бодунуң дугайында-мчаар чугаалап турар: «Мээң-ымны Арджа дээр. Арджа-мсаң Түбтөң. Улус мени Арджа-поче деп адап турарлар. Мен-кумбум хүрээзиниң ламазы-н. Ол дээрге чөөн Төвүттүң-а бир улуг хемчээлдиг узун-ылыг хүрээлериниң бирээзи-ур. Шагда ол хүрээге 4000-а чурттап-амыдырап чораан-н. Оларның аразынга Моолдан-а дыка хөй ламалар бар-ган. Мен Кумбум хүрээзиниң-ламазының ээлчеглиг катап-арааны лама башкызы болуп-ар мен.

Мени чүге Арджа деп адаа-р? Мээң чуртум болур Амдо-черде чурттап чоруур чоннуң-ында «арджа» деп сөс «ача»-уткалыг болур. Чамдык-к-моол дылдыг чоннарның-дарында ол сөс амгы үеге-ир «ажа» азы «ача» деп-лгалыг кадагалаттыгган-гаш «кижиниң адазы» дээн-ылыг ажыглаттынып чоруур-ээр. Ынчангаш мен Чже-хава Башкының ачазының-ал бодарааны болганым-зде, адымны «Арджа» азы-жа» тывалаарга, «Ача» дээ-л. Ол ышкаш бо үеде чырык-мчөйде Цоңхава Ламаның-иниң катап бодарааны база-Ооң адын Шинза-Ринпо-чеп адаар. Мен Цоңхава-аның адазының дагын ка-бодарап төрүттүнүп чоруур-алдарының 8 дугаары болуп-ир-дыр мен» — деп, бодун-ыштырган.

Арджа-Ринпоче ийи харлыг

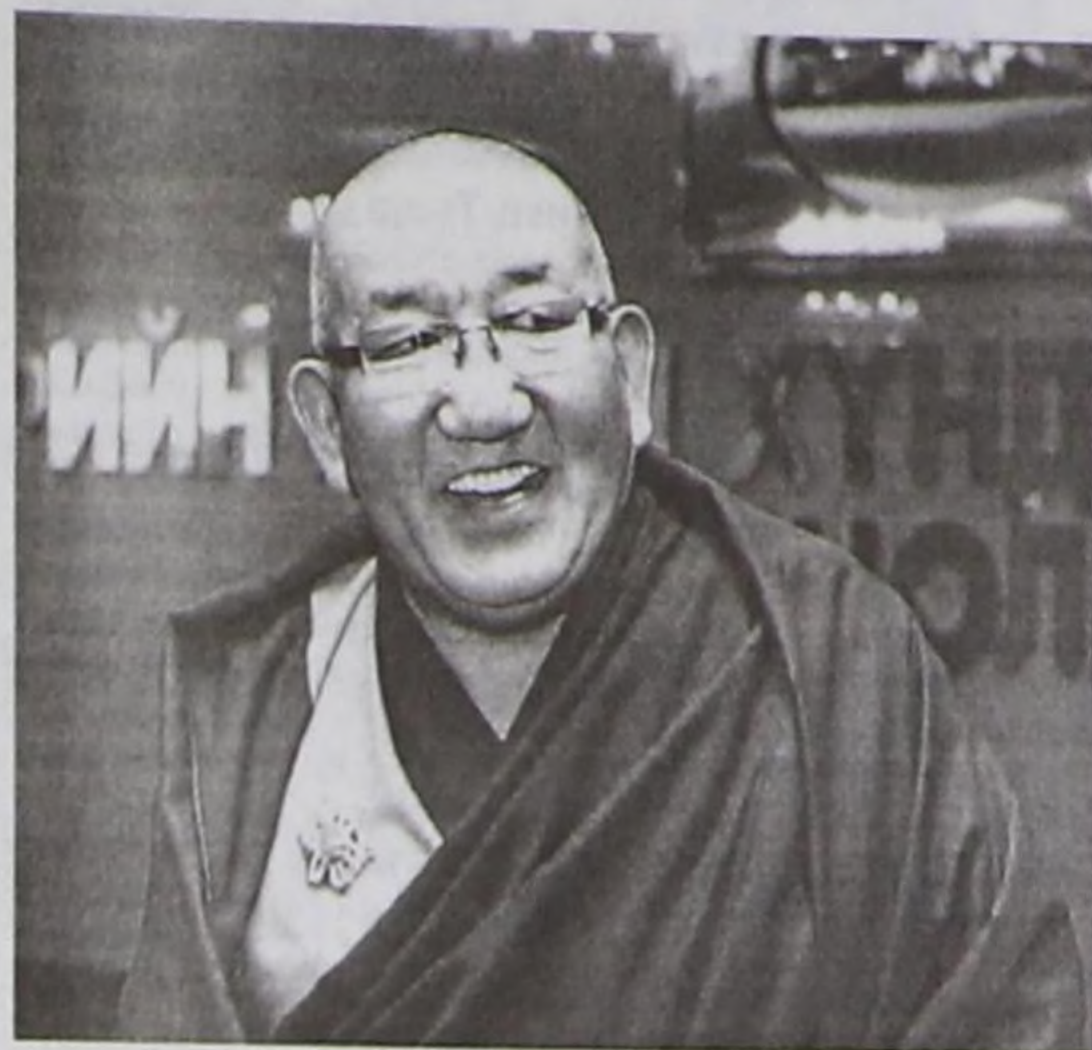
турда Кумбум хүрээзиниң шо-төлге салыр улуг ламалары-ону ук хүрээниң даа ламазы-чораан Цоңхава Башкының-ачазының сес дугаар катап-бодаралы деп, барык бир мил-лион хире чоок-кавының төвүт, моол, хошууд дээш оон-даа-өске аймак-сөөктери, чонна-рының аразындан шилип тып-алганының түңнелинде, бичии-оолду богда шажының эртем-неринге өөредии-биле Кумбум-хүрээзинче чалап алгаш бар-ганнар.

1950 чылда ол ада-иези-биле кады Кумбум хүрээзинче-чорупкаш, онзагай салым-чолунуң аайы-биле ачаа ол-чаан амыдырап артып калган. Арджа-Ринпочениң чугаалап-турары-биле, ооң амыдыралы-1958 чылда мооң мурнунда-турганындан кажан-даа эттин-мес, эгилбес кылдыр өскерлир-ужурга таварышкан. Комму-нистиг езу-чурумга чагырткан-турган Кыдат күрүнениң по-литиктиг негелдезиниң аайы-биле шажын-чүдүлгени эде-чаартыр деп ажыл ол үеде ук-чуртка калбаа-биле эгелзэн. Ооң чылдагааны-биле каш-чүс-чүс чылдарда туруп келген-хүрээлерни хаап, улуг эртем-ниг лама башкыларны тудуп, оларның хосталгазын кызгад-казып, кара-бажыңнарга хоруг-дап эгелзэн үе турган. Арджа-Ринпоче ынчаарда чүгле сес-харлыг турган. Чурттуң чаа уг-ла-нышкынның политиказының-сагылга-чурумнунга дүүштүр-ону кыдат школага албадап-өөреткен.

Арджа-Ринпоче, буддизм-өөредиинде үе шагдан тура-тургустунган езу-чаңчыл аайы-биле, Х дугаар Панчен-Лама-ди-риг чораан үезинде ол Ыдыктыг-Башкы-биле сүзүг болгаш богда-шажынның өөредииниң талазы-биле бот-боттарынга кедергей-чоок, удур-дедир хүндүлөжир, деткижер Ыдыктыг ламалар-чорааннар. Арджа Башкының-өөредии-биле алырга, буддизм-де ийи улуг Башкы бар. Ол дээр-ге Ыдыктыг дириг Бурганнар — Далай-Лама биле Панчен-Лама-болур.

Улгадып келгеш, Панчен-Лама башкы Төвүттүң Кыдатка-эжелеттиргениниң, төвүт чоннуң-аар-берге амыдыралын, оларның-төрзөн дылының, үндөзін куль-туразының, шажынының бурун-гу үе-дүптен бээр сайзырап-келген чаңчылдарын чидирип-турарының дугайында болган-чок-ла дидим болгаш ажы-биле-чугаалай бээр болу берген. Х-Панчен-Лама Башкының ча-жындан тура башкызы Арджа-Ринпочениң төрзөн даайы бо-лур Джаяка-Ринпоче турган. Ынчангаш Арджа Башкы-биле Х-Панчен-Лама бот-боттарынга ке-дергей чоок, ханы билчишкын-ниг хамаарылгалыг чораанының-чылдагааны база ында турган.

Арджа Башкының узун төө-гүлүг хүрээ Кумбумну шуут хаап-каапкаш, «чурум чок» азы «шын-звес» чурттап чоруур кижилерни-кижизидер күш-ажыл лагери, э-херек кырында кара-бажың кы-

лып каан турган. Бурун шагдан-тура сайзырап келген сураглыг-улуг хүрээге, кара-бажыңда-дег, «эде кижизиттирер» со-рулга-биле Арджа Башкыга аар-ажылдар кылдыртып, 16 чылда-хостуг эргезин казаан турган. 1980 чылдарда Кыдаттың улуг-баштыңчылары солукшаны-биле ооң политиказы өскерлип, кижилерниң байдалы экижи-п эгелзэн. Ооң ачызында чамдык-хүрээлерни ажыдып, шаанда-гы үеде турганы дег, шажын-чүдүлгө, сүзүк ажылын чоруда-рын чөшпээрзэн. Ламалар катап-база хүрээлерге амыдырап-чурттаар, өөренир, езулалдар-болгаш бүдээл ажылы кылыр-эргелиг апарганнар. Ынчангаш-Арджа-Ринпоче база бодунуң-хүрээзинге лама хүлээлгезин-бүрүнү-биле күүседир аргалыг-апарган.

1990 чылда ол Кумбум хүрээ-зиниң улуг ламазы болу берген. Хүрээже дагын катап ламалар-болгаш анаа чүдүкчү чон кал-баа-биле шуужуп эгелзэннер. Олар чүгле Төвүттен звес, Моол-дан, Бурятиядан, Калмыкидан-өөренир, айыс алыр, бүдээр-сорулгалыг кээп турганнар. 1998-чылда Арджа Башкы, Ыдыктыг-Далай-Ламаның 39 чыл соңгаар-хүлээп алганы шиитпирни бо-дунга хүлээп алгаш, Кыдаттан-чажыт арга-биле даштыкже-үнүп чоруптар ужурга тава-рышкан. Чүге ол ындыг нарын-берге салым-чолду шилип алыр-ужурлуг болганын? Арджа Баш-кы бодунуң наамдарын бижзэн-«Арджа-Ринпочениң амыдыра-лы болгаш алдын саваның чажы-ды» деп номунда ооң дугайында-бирден бирээ чокка кедергей-допчу төөгүп турар.

Ооң ада-иезиниң төөгүзү, бичии чаш чорааны, хүрээге кан-чаар келгени, хүрээ амыдыралы-ооң сагылга-чуруму, Панчен-Ламаның хоругдалы болгаш ооң-элдептиг хенертен мөчээзиниң, культура революция деп чүл, ооң-хоразы, Арджа Башкының эт-чириинден ойталааны, Ыдык-тыг XIV Далай-Лама Башкының-Х дугааргы Панчен-Ламаның-шын бодаралы XI дугаар Гэдун-Чокьи Ныма Панчен-Ламаны-тып кааны, даштыкже кандыг-чорупкаш ужурунда чорупканы-болгаш алдын саваның чажыды

чүде болганының дугайында-ийи кирилдеден болгаш кап-сырылгандан аңгыда, 16 кезектен-тургустунган Арджа Башкының-номундан билип ап болур.

Арджа Башкы-биле аргыжып, чугаалажып, ооң бодунуң чугаа-зын дыңнап тура, ооң езулуг-ла-Ринпоче Башкы шинчилиг болуп-чоруурун кижизидер арга-чок. «Ринпоче» дээрге улуг ханы-сүзүктү хүлээп алгаш, ооң бүгү-бар езу-чаңчылдарын, хоойлу-чурумнарын хүн бүрүде амыды-ралынга сагып, чурттап чоруур-кижи болуп турар. Ол бөдүүн-кижилерге дөмей звес. Азы са-рыг шажынның өөредиинде-бүрүнү-биле кире берген, ооң-биле шуут тудуш апарган ки-жини «Ринпоче» деп адаар.

Езулуг ринпоче чаялгалыг-Башкыларга анаа бөдүүн кижизидер бээр, олардан үнүп-турар кайгамчык хуулгаазын-чүл кижини бүргей алы бээрин-оларның айызын четтирген, база өөредилгезин дыңнаан-кижилер бо-ла эскерип демдег-лээрлер. Ринпоче Башкының-чоогунга чеде бергеш, үнүн-дыңнаптарга, ооң холдары-кижиге дээлтерге, чайгаар-ла кижиниң карактарының-чажы төктүп бады кээрин-дыка хөй улус эскерген бо-лур. Ол дээрге кызыгаар чок-өөрүшкү, магадаашкын болгаш-миннишкынниң карак чажы-болур.

Тывадан чоруурда, Арджа-Башкы Тываның Чазааның Дар-газы Ш.В. Кара-оол-биле база-ужурашкан. Ыдыктыг Ринпоче-башкы өргүлдү ачаа сунган-кижилерге катап сөңнөп бээр-ринден аңгыда, магистратурага-төвүт болгаш эрги моол дыл-өөренир сургуулдарга (оларның-аразында ийи тыва чалыы оол-дар база бар) көрдүнгөн стипен-дия кылдыр ном сатканындан-кирген акшага немей бодунуң-акша-хөреңгизин харам чокка-бээр Башкы болду. Хуурактар-дыл практиказын Далай-Лама-Башкының чурттап турары хоо-райга — Дхарамсалага эртти-рер. Тывага шажын-чүдүлгө-чаа үеде сайзырап эгелзэн-ден бээр, янзы-бүрү черге-чаданың лама башкылары-каш удаа келгеннер. Ынчал-за-даа кижилерниң сунган

өргүлүн боттарынга катап-эгидип бээр лама башкыга-бир дугаар ужуражыр аргалыг-болдувус. Ындыг Башкы Ар-джа-Ринпоче болган.

Арджа-Ринпочениң Тыва-га чон-биле ужуражып тура, чугаалаан бир мындыг солун-болгаш мерген бодалы-биле-үлежикседивис. Ол мынчаар-чугаалаан: «Ийе, хүрээ-хиит, субурганнар тудары шажынның-сайзыралынга канчаар-даа ар-гажок херек чүүлдер болур. Ын-чалза-даа мээң бодап чоруурум-болза, эртемге өөренип алыры-чүүден артык чугула херек чүүл-деп санаар мен. Субурганнар, хүрээ бажыңнары элзэн үелер-эрте бээр, үрелип, буступ, эргижиреп, хыралып каап-болур, а кижиниң өөренип-алганы эртеми — мөңгө өңчү! Ынчангаш мен тыва кижизидер-Богда Башкының арттырып кааны сөс-домаан, чагы-сүмезин бодунуң-төрзөн дылынга номчуп, бижип, дыңнаар болза эки деп бодалдыг-мен».

Черле ынчаш, Арджа-Рин-поче кайгамчыктыг дузаар-гаш Башкы болган. Ол чүгле-сургуулдарның эртемге өөренип-келир үеде бедик мергежилдиг-эртем ажылдакчылары болурун-га бодунуң акша-төгери-биле-дуза-демек болурундан аңгыда, оон-даа өске хевириниң дузазын-кижилерге чедирерин орал-дажып чоруур лама Башкы-болду. Чижээлээр, Моолдун-Уланбаатор хоорайында чаш-тар божудар эмнелгеге кожа-лаштыр рак аарындан аараан-бичии чаштарны эмнээр 6 кыт-онкология эмнелгезин база-туттуруп берген болду.

Бурятияга ажылдап турган-үезинде бойдус хүрээлеңинге-болгаш кижиниң кадык болу-рунга хамаарышкан бодал-солчуушкунун кылып тура, Бурят Чазактың Кадык камга-лал яамызының база ол ыш-каш «Мен дириг чурттап тур-мен» деп республика чергелиг-хөй-ниити организациязының-кежигүннериниң дилээ-биле-Байкал хөлдүн эринге база-ла-рак аарынга таварышкан улуг-даа, бичии-даа кижилерге дуза-төвүн тургузарынга амы-хууда-дузазын чедирер болган.

Апрельдин сөөлгү хүннери, май айның эге хүннеринде-салым-чолувустун чаагай-сылдыстарының аайлашканы-езугаар, Азияның төвүнде-чурт-тап-амыдырап чоруур бурунгу-тыва чон богда шажынының-бир улуг ыдыктыг Башкызы, кызыгаар чок кайгамчык-энерел-сеткилдиг Арджа-Ринпоче-биле-ужуражыр, ооң мерген угаан-сиңген чагыг сөзүн шижээдип-алыр аас-кежиктиг болдувус. Ар-джа Башкының адын анаа звес-Арджа (Ажа-Аача-Ача, Аьда, Аьда) деп тыва дылда адааны-биле дөмей биске чоок болуп-турары-ла ол боор...

Тываның гуманитарлыг-болгаш социал-экономик-тиг тускай шинчилелдер-институдунуң шажынының-эртем езуу-биле шинчилээр-бөлүктүн удуртукчузу, эртем-доктору (Ph.D) Ульяна БИЧЕЛДЕЙ.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛ

Хүндүлүг номчукчу!

«Шын» солунун редакциязындан Тыва Республиканың Үндезин хоойлузунун (Конституция Республики Тыва) номун садып ап болур. Өртөз 100 рубль. Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100 (Парлаалга бажыңы), каб. 309а. Тел. 2-18-10.

Пиломатериал, брус, капиталка, доска, заборная, прожилыны.

Доставка.
Тел. 8-923-383-1575,
8-923-383-4244

ХОЙ ДҮГҮН

сорттарга ылгавайн, дугуржулга езугаар эки өртөккө хүлээп турар, өг шывар болгаш чонак, ширтек кылыр кидиске орнап ап болур. Хүлээп турар чери: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 25, склад № 1, тел. 8-929-314-6432.

Вашу рекламу прочтет вся Тува на страницах газеты «ШЫН». «ШЫН» — газета, которая распространяется по всей территории республики. Т: 2-18-10.

солунун сайтызы: //shyn.ru

РЕШЕНИЕ

11 июня 2019 года № 60 с. Ак-Дуруг

О назначении даты выборов депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Ак-Дуругский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва

В соответствии со статьей 10 Федерального закона от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации», статьей 23 Федерального закона от 6 октября 2003 г. № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», статьей 6 Закона Республики Тыва от 22 августа 2011 г. № 781 ВХ-1 «О выборах депутатов представительного органа муниципального образования, выборного должностного лица местного самоуправления в Республике Тыва», Хурал представителей Сельского поселения Сумон Ак-Дуругский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва РЕШИЛ:

1. Назначить выборы депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Ак-Дуругский пятого созыва Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва на 8 сентября 2019 года.
2. Направить настоящее решение в территориальную избирательную комиссию Чаа-Хольского кожууна.
3. Опубликовать настоящее решение в газете «Шын» не позднее пяти дней со дня его принятия.
4. Настоящее решение вступает в силу со дня его официального опубликования.

Глава – Председатель Хурала представителей Сельского поселения Сумон Ак-Дуругский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва А. ЛОПСАН.

РЕШЕНИЕ

11 июня 2019 года № 74 с. Кызыл-Даг

О назначении даты выборов депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Кызыл-Дагский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва

В соответствии со статьей 10 Федерального закона от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации», статьей 23 Федерального закона от 6 октября 2003 г. № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», статьей 6 Закона Республики Тыва от 22 августа 2011 г. № 781 ВХ-1 «О выборах депутатов представительного органа муниципального образования, выборного должностного лица местного самоуправления в Республике Тыва», Хурал представителей Сельского поселения Сумон Кызыл-Дагский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва РЕШИЛ:

1. Назначить выборы депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Кызыл-Дагский пятого созыва Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва на 8 сентября 2019 года.
2. Направить настоящее решение в территориальную избирательную комиссию Чаа-Хольского кожууна.
3. Опубликовать настоящее решение в газете «Шын» не позднее пяти дней со дня его принятия.
4. Настоящее решение вступает в силу со дня его официального опубликования.

Глава – Председатель Хурала представителей Сельского поселения Сумон Кызыл-Дагский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва Ш. САРЫГ-НАВА.

РЕШЕНИЕ

11 июня 2019 года № 72 с. Шанчы

О назначении даты выборов депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Шанчы Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва

В соответствии со статьей 10 Федерального закона от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и

права на участие в референдуме граждан Российской Федерации», статьей 23 Федерального закона от 6 октября 2003 г. № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», статьей 6 Закона Республики Тыва от 22 августа 2011 г. № 781 ВХ-1 «О выборах депутатов представительного органа муниципального образования, выборного должностного лица местного самоуправления в Республике Тыва», Хурал представителей Сельского поселения Сумон Шанчы Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва РЕШИЛ:

1. Назначить выборы депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Шанчы пятого созыва Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва на 8 сентября 2019 года.
2. Направить настоящее решение в территориальную избирательную комиссию Чаа-Хольского кожууна.
3. Опубликовать настоящее решение в газете «Шын» не позднее пяти дней со дня его принятия.
4. Настоящее решение вступает в силу со дня его официального опубликования.

Глава – Председатель Хурала представителей Сельского поселения Сумон Шанчы Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва С.

РЕШЕНИЕ

11 июня 2019 года № 75 с. Чаа-Холь

О назначении даты выборов депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Чаа-Хольский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва

В соответствии со статьей 10 Федерального закона от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации», статьей 23 Федерального закона от 6 октября 2003 г. № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», статьей 6 Закона Республики Тыва от 22 августа 2011 г. № 781 ВХ-1 «О выборах депутатов представительного органа муниципального образования, выборного должностного лица местного самоуправления в Республике Тыва», Хурал представителей Сельского поселения Сумон Чаа-Хольский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва РЕШИЛ:

1. Назначить выборы депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Чаа-Хольский пятого созыва Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва на 8 сентября 2019 года.
2. Направить настоящее решение в территориальную избирательную комиссию Чаа-Хольского кожууна.
3. Опубликовать настоящее решение в газете «Шын» не позднее пяти дней со дня его принятия.
4. Настоящее решение вступает в силу со дня его официального опубликования.

Глава – Председатель Хурала представителей Сельского поселения Сумон Чаа-Хольский Чаа-Хольского кожууна Республики Тыва В.

РЕШЕНИЕ

№ 12 с. Ак-Эрик 29 мая 2019г.

О признании утратившим силу решения Хурала представителей сельского поселения Сумон Кызыл-Чыраанский Тес-Хемского кожууна Республики Тыва

Признать утратившим силу решение №8 от 11.05.2019г. о назначении выборов депутатов Хурала представителей Сельского поселения Сумон Кызыл-Чыраанский V созыва Хурала представителей сельского поселения сумона Кызыл-Чыраанский Тес-Хемского кожууна Республики Тыва. Настоящее решение вступает в силу с момента официального опубликования в газете «Шын».

Глава - Председатель Хурала представителей Сельского поселения сумон Кызыл-Чыраанский Тес-Хемского кожууна Республики Тыва В.В. ДИЖИ.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.
Кол редакторнун хүлээлгезин
күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнун оралакчызы М.О. Ондар — 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтирил-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д.Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян, корр. В.А. Аймаз).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагзы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. — 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. — 2-17-94

Государственное автономное учреждение
Республики Тыва "Издательский дом
"Тыва-медиагрупп".

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албаннун Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солунну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккөн.
Херечилелдин дугавы — ПИ № ТУ17-
00068.

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан.
(Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарнын автор-
бодалдары редакциянын туружу-биле дүүшүр-
болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фак-
тындагылар дээш авторлар боттары харылзаа-
Чалдылга индекси: хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860
Солун неделяда үш каттап үнөр.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлаалгаже дужааганы, график езугаар
херек кырында — 19.00. Солун келбейн баргача,
2-18-10 телефонне долгаар.

Неделяның тиражы: 11750
Үндүрүлгениң тиражы: 390